KLASİKLERİMİZ - XIX

SULTÂN VELED VE *MA'ÂRİF* ADLI ESERİ *

Hülya KÜÇÜK **

Giriş

1. Sultân Veled, Hayatı ve Eserleri

1.1. Yaşadığı Dönem

Sultân Veled'in yaşadığı yıllar olan 623/1226-712/1312 târihleri arası, Selçuklu Sultânları I. Alâeddîn Keykubâd (1220-1237), II. Gıyâseddîn Keyhüsrev (1237-1246), II. Keykâvus (1246-1249 müstakil, 1249-1262 ortak saltanat), IV. Rükneddîn Kılıçarslan (1249-1254, 1257-1266), II. Alâeddîn Keykubâd (1249-1254), III. Gıyâseddîn Keyhüsrev (1266-1282), ve II. Gıyâseddîn Mes'ûd (1283-1298), III. Alâeddîn Keykubâd (1298-1202), II. Gıyâseddîn Mes'ûd (ikinci kez, 1303-1308)'un saltanat yılları ve Beylikler devri dâhilindedir. Bu duruma göre, Sultân Veled, Selçuklu'nun hem en parlak, hem de Moğol istilâsı altında olduğu inhitat devirlerini görmüştür. Sultân Veled eserlerinde, devrindeki idârecilerle ilgili anekdotlar aktarmakta ve yaşadığı devir hakkında bilgi vermektedir. Bu bakımdan, muhtelif mesnevîleri ve *Dîvân*'ı Anadolu Selçukluларının yerli kaynakları arasında sayılmaktadır.[1]

Bilindiği üzere Sultân Veled'in yaşadığı devirleri kapsayan VII/XIII. – VIII/XIV. asrın başları, tasavvufun en şaşalı dönemi olan "Tarîkatlar Dönemi" içerisindedir. VII/XIII. Asır, Necmüddîn Kübrâ (ö.618/1221), Ebu Hafs Ömer Sühreverdî (ö.632/1234), Evhaduddîn Kirmânî (ö.635/1238) Muhyiddîn İbn Arabî (ö.638/1240), Burhâneddîn Muhakkık Tirmîzî (ö.642/1244), Necmüddîn

---

* Bu makale, yazarın, Sultân Veled ve Maârif'i. Kitâbu'l-Hikemiyye Adlı Maârif Tercüme ve Şerhi *İnceleme-Metin)* adlı kitabından (Konya, 2005) bazı bölümlerin gözden geçirilmiş halidir.

** Doç. Dr, Selçuk Ü. İlahiyat Fakültesi, hckucuk@hotmail.com

1 Bk. Köprülü, "Anadolu Selçukluları Tarihi'nin Yerli Kaynakları-I", *Belleten*, c. VII1, sayı: 25–27 (1943), ss. 449–58, 451–6.

Dâye (ö.654/1256), Ebu'l-Hasen Şâzilî (ö.656/1258), Hacı Bektaş Velî (ö.669/1270–1?), Mevlânâ Celâleddîn Rûmî (ö.672/1273), Sadreddîn Konevî (ö.673/1274), Fahreddîn Irâkî (ö.688/1289), Sa'dî Şîrâzî (ö.691/1291), Ahmed Bedevî (ö.695/1295); Endülüs'te İbn Seb'în (ö.667/1267-8), Meşrık'de İbn Fârız (ö.632/1234); VIII/XIV. asır ise İbn Ataullâh el-İskenderî (ö.709/1309), Yunus Emre (ö.721/1321?), Şebusterî (ö.725/1324-5), Şeyh Edebâli (ö.726/1326), İbn Kayyim el-Cevziyye (ö.751/1350), Emir Külâl (ö.772/1370), Bahâeddîn Nakşbend (ö.791/1389) gibi ünlü sûfîlerin ve tarîkat pîrlerinin yaşadığı "tasavvufun altın çağı" olma özelliğini taşır.

İslâm dünyâsında tasavvufun genel görünümü böyle bir tablo oluştururken, Moğol istilâsı ve yıkıcılığına rağmen Selçuklularda da ilmî ve tasavvufî gelişmelerin iyi olduğunu söyleyebiliriz. Hattâ istilâ belki de Selçuklular açısından bir avantaj olmuş, istilâdan kaçan birçok ilim adamı ve sûfî Anadolu'ya, Selçuklulara sığınmış, bu, var olan canlılığın daha da artmasına hizmet etmiştir. Meselâ daha önce belirtildiği üzere Belh halkından ve emirinden kırılan Sultânu'l-Ulemâ'yı özel ilgiyle karşılayan Sultân I. Alâeddîn Keykubâd ona aynı zamanda mürîd de olmuştu.

1.2. Hayatı, İlmi ve Eserleri

Sultân Veled'in tam adı, Muhammed (Mehmed)[2] Bahâüddîn, İbn Mevlânâ Celâleddîn, Sultân Veled'dir.[3] "Sultân Veled" kelime olarak, "Sultânoğlu" ma'nâsına gelen "veled-i sultân"ın atıf terkîbi ve dedesi Sultânu'l-Ulemâ'nın diğer lakabıdır. Sultânu'l-Ulemâ'ya bu lakab, annesi Harzem prenseslerinden olduğu için verilmişti. Doğu'da büyükbabalar, ilk erkek toruna kendi adlarını aynen verdikleri için, Muhammed Bahâeddîn'e de dedesi kendi ad ve lakabını vermiştir.[4] Babası, herkesin malumu olduğu üzere büyük sûfî Mevlânâ Celâleddîn Rûmî; annesi, asîl bir zât olan Hoca Şerâfeddîn Lâlâ-yı Semerkandî'nin kızı Gevher Hâtun'dur. Mevlâna evlendiğinde henüz 18 yaşında idi. Sultân Veled ve Alâeddîn, bu hâtundan dünyâya geldi.[5] Sultân Veled,

2 Abdülkādir b. Ebi'l-Vefâ Muhammed b. Ebi'l-Vefâ el-Kuraşî Ebu Muhammed, *el-Cevâhiru'l-Muzīetü fi Tabakāti'l-Hanefiyyeh*, Mîr Muhammed Kütüphâne, Karachi, ts., s. 373.

3 Burada belirtmek gerekir ki Millî Kütüphane'nin internet üzerinden hizmete sunduğu *Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu*'nda Sultân Veled'in künyesinde yanlış olarak "Bahâeddîn" yerine "Alâaddîn" yazılmıştır

4 Bk. F. Nafiz Uzluk, "Sultan Veled[']in Hayat ve Eserleri", F. Nafız Uzluk (haz.), *Divan[-]ı Sultân Veled*, Uzluk Basımevi, Ankara]1941,ss. 1-98: 1.

5 Ahmed Eflākī, *Menākibu'l-Ārifīn*, haz.. Tahsin Yazıcı, Ankara, (c.I)1976 – (c.II)1980, I, 26/

doğum yeri ve târihi hakkında şöyle demektedir: "Büyük babamı Sultân Konya'ya da'vet ettikten bir yıl sonra, Emir Mûsâ, tekrâr Lârende'ye çağırdı. Babamı dâmâd yaptılar. Ben orada dünyâya geldim"[6] Sipehsâlâr'ın, Sultân Veled'den bahsederken "96 yıl ömrü oldu" demesine bakarsak, doğum târihi olarak 616/1219 yılını almamız gerekir;[7] zîrâ Sipehsâlâr'ın da kabul ettiği vefât târihi olan 712'den[8] 96'yı çıkarırsak 616 kalır. Bu belki de onun sadece bir tahmîni idi. Zîrâ doğrusu 623/1226'dır.[9]

Sultân Veled henüz emzikteyken daima babasının kolları arasında uyurdu.[10] Mevlânâ, onu her şeyden çok sever ve şöyle iltifat ederdi: "Ey Bahâeddîn! Benim dünyâya gelmem senin gelmen içindi. Çünkü söylediğim sözler, sadece sözümdür; sense fiilimsin".[11] Gevher Hâtun'un, küçük oğlu Alâeddîn'in doğumundan bir müddet sonra ölümü üzerine çocukların bakımı dadıları Kiramana ve üvey anneleri Kirâ Hâtun'un annesi Kirâ-yı Büzürg'e (Büyük Kirâ) kaldı.[12] Alâeddîn, asi müridlerle birlikte olarak Şems-i Tebrîzî'nin (ö.645/1247) öldürülmesi olayına karışmış, bir süre sonra acayip ve ateşli bir hastalığa yakalanarak kendisi ölmüştür.[13] Babası onun cenaze namazında bulunmamış ve namazını kılmamıştır. Belki de bu sebeple babasının bütün himmeti Sultân Veled'e yönelmişti.[14] Eflâkî, "Çocuk, babasının sırrıdır" hadîsinin,[15] sanki Sultân Veled için irâd edildiğini söyler.[16]

Babası ona "Sen yaratılış ve huy bakımından, insânların bana en fazla benzeyenisin" diyordu[17] ama anlaşılan o ki benzemeyen yanları da vardı. Meselâ, babası fazla riyâzet yapmaktan dolayı sarı benizli iken, Sultân Veled kırmızı yüzlü idi. Bunun neden böyle olduğunu merak eden birisine Şeyh Muhammed adlı bir Mevlevî, Mevlânâ'nın "ezelden âşık" ve âşıkların daima sarı benizli;

Ariflerin Menkıbeleri, Tr. Tahsin Yazıcı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1986-1987,c. I, s.100 (1/19).

6 Eflâkî, c. I, s.303 (3/218)/ (Tercüme –İstanbul, Hürriyet Yayınları,1973), c.I, s.315 (3/221).

7 Feridun bin Ahmed, *Risâle-i Ferîdûn b. Ahmed Sipehsâlâr der Ahvâl-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî*, haz. Saîd Nefîsî, Kitâbhâne-i ve Çâphâne-i İkbâl, Tahran, 1325 , s.149.

8 Sipehsâlâr, s.151.

9 Abdülbâkî Gölpınarlı, "Sultân Veled", *İbtidâ-nâme*, çev., A. Gölpınarlı, Konya, 2001,s. I .

10 Eflâkî, c.II, ss.784–5/ (Tercüme –1973), c.II, s.197 (7/1).

11 Eflâkî, c.II, ss.791–2/ (Tercüme –1973), c.II, s.202 (7/8)

12 Meliha Ü. Anbarcıoğlu, "Önsöz", *Maârif* tercümesi, 3.baskı, Ankara, 1974, s.VI.

13 Eflâkî,c. II, s.686/ (Tercüme –1987), c.II, s.97 (4/91).

14 Eflâkî, c.II, s.866/ (Tercüme –1987), c.II, ss.138-9 (6/18).

15 Hadîs değildir. *Keşfü'l-Hafâ*"da "İbrâhîm yaşasaydı nebi olurdu" sözünün hadîs olmadığı konusunu incelerken "denilir ki çocuk babasının sırrıdır" sözünü de nakleder. Bk. İsmâîl b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ'*, Beyrut 1351 h., c.II, s.156.

16 Eflâkî, c.II, ss.803–4/ (Tercüme –1973), c.II, s.211 (7/18).

17 Sultân Veled, *Mesnevî-i Veledî Be Bahr-i Hafîf, Ma'rûf Be Veled-nâme*, haz. Celâl Hümâî, Tahran, 1355/1936, 3–4/ (Tercüme), 2.

Sultân Veled'in ise sadece "doğuştan maşûk" ve maşûkların daima renklerinin kırmızı, dudaklarının da Yemen akîkî renginde olduğunu söyleyerek cevap vermiş, sonra Sultân Veled'i ziyârete gidip cevâbını söylediğinde Sultân Veled, cevabı beğendiğini belirterek onu onaylamıştır.[18]

Hayâtta olduğu sürece Mevlânâ'nın yanına her istediği vakit girebilenlerden birisi Sultân Veled idi. Hattâ Mevlânâ'nın Şems'le altı ay boyunca yalnız kaldığı zaman zarfında bile onların yanına girebilmişti.[19] Bu süre zarfında yanlarına girebilen diğer kişinin, Mevlânâ'nın Şems'den sonraki hemdemi olacak olan Kuyumcu Salahaddîn Zerkûb (ö.658/1259) olduğunu söylersek bunun önemi daha iyi anlaşılır.[20] Babasının, hiç kimsenin görmediği ilâhî hâllerine vâkıf olan da o idi.[21] Mevlânâ'nın, mürîdlerinin kıskançlıklarına dayanamayarak 643/1245 yılında Konya'yı terk edip Şam'a giden Şems'i geri getirmek için güvendiği kişi o olmuştu.[22] Babasının son yolculuğuna çıkacağı hastalığı sırasında "Bahâeddîn, ben iyiyim; git yat, biraz dinlen, ben iyiyim" ısrârlarına rağmen günlerce onun başucunda oturmuş, üzüntüden ve uykusuzluktan son derece zayıflamıştı.[23] Sultân Veled'in en bâriz karakteri içtenliği ve babasına olan sonsuz saygısıdır.[24]

Evliliğine gelince: Mevlânâ, bâtınen Şeyh Salâhaddîn'e yakın olduğu ve neseben de yakın olmak istediği için, onun kızını (Fâtıma Hâtun) oğluna istemiş ve böylece nesebî bağlılık da meydana gelmiştir.[25] Sultân Veled'in Fâtıma Hâtun'dan on iki- on üç çocuğu olmuş ama daha bebek veyâ çocukken ölmüşler,[26] bunlardan sadece üçü yaşamıştır: Celâleddîn Emir Ârif Çelebi, Mutahhara Hâtun ve Şeref Hâtun.[27]

Sultân Veled'in çocukları arasından Mevlevî tarîkatının "köşe taşı" olmuş olanı, muhakkak ki "Ulu Ârif Çelebi" diye bilinen Celâleddîn Emir Ârif Çelebi

---

18 Eflâkî, c.II, s.814/ (Tercüme –1973), c.II, s.218 (7/25).

19 Eflâkî, c.II, s.691/ (Tercüme –1973), c.II, s.131 (4/100).

20 Bk. Eflâkî, c.II, s.691/ (Tercüme –1973), c.II, s.131 (4/100).

21 Bu hâllere misâl için bk. Eflâkî, c.I, ss.226–7/ (Tercüme –1973), c.I, s.216 (3/139).

22 Bk. Sultân Veled, *İbtidâ-nâme*, s.52/ (Tercüme), ss.47–9; Eflâkî,c. II, ss.695–7/ (Tercüme –1973), c.II, ss.133–5 (4/105)

23 Eflâkî, c. II, ss.579–80 (3/576)/ (Tercüme –1973), c.II, s.58 (3/579).

24 Abdulbâki. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik* (buradan sonra *Mevlevîlik*), İstanbul 1953, s.34.

25 Sipehsâlâr, ss.139–40 / A.y., *Mevlânâ ve Etrafındakiler. Risâle*, çev., Tahsin Yazıcı, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1977, s.136.

26 Eflâkî, c.II, ss.825–6 (Tercüme –1973), c.II, ss.226, 227 (8/1, 3)

27 Eflâkî, c.II, s.995/ (Tercüme –1973), c.II, s.343 (10/3).

(670/1272- 719/1319-20)'dir. Sultân Veled 681/1282-3 yılında, türbede Ulu Ârif Çelebi'yi kendi makāmına oturtmuş, bunu gören halkın içinden feryatlar yükselmiş ve gece yarısına kadar süren bir semâ' yapılmıştı.[28] Mevlevîliği tarîkat olarak devâm ettiren, geliştiren de o olmuştur. Babasının ölümü üzerine Mevlevîliği temsile başlayan Ulu Ârif Çelebi, onun açtığı "Mevlevîliği yayma" yolundan yürümüş, bunun için ömrünün büyük bir kısmını, seyahat ederek her gittiği yere dedesi ve babasının hatırasını götürmekle geçirmiştir. İdarecilerle arası iyi idi. Meşreb ve karakter olarak, Şems-i Tebrîzî'ye benzerdi.[29] Onun biraz dedesi Mevlânâ'yı hatırlatan, biraz da insânî istekleri kamçılayan coşkunluğu, halkın Mevlevîliğe olan temâyülünü artıran sebepler arasındaydı.[30] XV. Ve XVI. Yüzyıllarda Ulu Ârif Çelebi'nin meşrebini benimseyen Mevlevî şeyhleri de onun gibi seyahat ediyor, kendilerini ve tarîkatlarını şehir, kasaba ve köy halkına tanıtıyor, birlikte serbest semâ' yapıyorlardı.[31]

Sultân Veled'in Fâtıma Hâtun'dan başka iki hanımı daha olmuştur. Sultân Veled, Nusret ve Sünbüle Hâtun adında iki kadınla evlenmiş, bunlardan birincisinden bir (Çelebi Âbid), diğerinden iki (Şemseddîn Emir Zâhid ve Sultân Hüsâmeddîn Vâcid) çocuğu olmuştur.[32] Eflâkî'nin bir başka yerdeki rivâyetinden, bu hâtunların, Sultân Veled'in, "yüzlerinde hakîkat nurunu gördüğü için nikâhı altına aldığı" iki câriyesi olduğunu öğreniyoruz.[33]

Sultân Veled, birkaç gün hasta olup yattığı yatağında, oğlu Ârif Çelebi'yi çağırıp ashâb ve mürîdlerini kendisine emanet ettiğini söyler. 10 Receb 712 (1312) yılında bir cumartesi gecesi göçer.[34] Ölmeden önce, "Bu gece mutluluğa erdiğim ve kendi benliğimden kurtulduğum gecedir" beytini okumuştur.[35]

Sultân Veled'in "... Ben henüz küçüktüm. Yazı yazmaya yeni başlamıştım (هنوز كوذك نوخط بودم مينبشتم)"[36] sözünden yazı yazmaya, yani öğrenimine erken bir yaşta başladığını, hattâ "Ben çocuktum. Şam'da ilim tahsili ile meşguldüm"[37] sözünden, çocuk yaşta ilim tahsili için Şam'a gittiğini anlıyoruz. "Şam'da çeşitli ilimlerde parmakla gösterilir hâle geldikten sonra Haleb'e" gitmiş, tartışmayı

28 Eflâkî, c.II, ss.900–1/ (Tercüme –1987), c.II, ss.204–5 (8/48–9).
29 Geniş bilgi için bk. Gölpınarlı, *Mevlevîlik*, ss.65–95.
30 Gölpınarlı, *Mevlevîlik*, s.244.
31 Gölpınarlı, *Mevlevîlik*, s.246.
32 Sipehsâlâr, ss.150–1 /(Tercüme – Bahârî), s.204/(Tercüme – Yazıcı), s.147 (Sipehsâlâr, Sultân Veled'in kız evlatlarını saymayarak toplam dört evlâdının olduğunu söyler ve oğullarının adını sayar); Eflâkî, c.II, ss.817–8, 995/ (Tercüme –1973), c.II, ss.220–1 (7/28), s.343 (10/4).
33 Eflâkî, c.II, s.995/ (Tercüme –1973), c.II, s.343 (10/4).
34 Sipehsâlâr, s.151 /(Tercüme – Yazıcı), s.147.
35 Eflâkî, c.II, ss.822–3 (Tercüme –1987), c.II, ss.166–7(7/32)
36 Eflâkî, c.II, ss.809–810/ (Tercüme –1973), c.II, s.215 (7/23).
37 Eflâkî, c.II, s.681 (4/85)/ (Tercüme –1973), c.II, s.124.

seven bütün bilginleri, bütün fenlerle ilgili soruları cevaplar hâle gelmiştir.[38] Muhtemelen Şam'dan döndükten sonra, Akıncı Medresesi'nde babasından meşhûr fıkıh kitabı *el-Hidâye*'yi[39] okumuştur. O okuduğu yeri bitirince babası orayı tekrâr okuyor, hemen arkasından farklı bir ibâre ile yine okuyordu.[40] Burada, Sultân Veled'in adının bazı Hanefî tabakatlarında geçtiğini, bu kaynaklarda "imâm ve fakîh" olarak takdîm edildiğini de hatırlatalım).[41] Sipehsâlâr'a göre o bütün resmî (zâhirî) ilimlerde bir deryâ (در جميع علوم رسمى درياى بودى),[42], maârif ve hakāik-i kudsiyyede benzersiz, yüce bir pâdişâh idi. Âlimlerin takıldığı ilmî müşkilleri halleder, meclisde hazır olanları hayret içinde bırakırdı. Daima müşâhede-i Hakk'da bulunur, levh-i mahfûzda nakş edilmiş olan nakışları görür, âlimlere şerh eder, feyzinin gölgesinden küçük büyük herkes faydalanırdı. O söz söylediğinde, diğerlerinin buna bir şey eklemeye mecalleri olmazdı.[43] Hüseyin Vassaf da Sefîne'de onu tanıtırken: "Sultân Veled Hazretleri eimme-i kirâm ve fukahâ-yı izâmdandır. Konya'da hayli zaman neşr-i ulum buyurup badehu eser-i pedere ittibâ etti" demektedir.[44] "Vâlidinden sonra Konya Medresesi'nde dirâset idüb" "tecerrüde dahî pederine mutâbaat" ettiği Taşköprü-zâde tarafından da zikredilmektedir.[45]

Tasavvufî ilimlerde ilk rehberi, babasının da şeyhi olan Seyyid Burhâneddîn Muhakkik Tirmîzî'dir.[46] Muhakkik Tirmîzî'nin Konya'ya geldiği yıl olan 629/1232'de Sultân Veled henüz altı yaşında idi ve onun vefât târihi olan 638/1240'e kadar olan onbir yıl boyunca, yani onyedi yaşına değin, Sultân

38 Eflâkî, c.I, s.547 (3/528) ve ayrıca bk. C.II, ss.821–2/ (Tercüme –1973), c.I, s.485 (7/31) ve ayrıca c.II, s.223.

39 Burhâneddîn el-Merğinânî'nin (ö.593/1197) Hanefî fıkhına dair eseridir. Eser hakkında bilgi için bk. Cengiz Kallek, "el-Hidâye", *DİA*, c.XVII (1998), ss.471–3.

40 Eflâkî, c.I, s.548 (3/529) ve c.II, s.821/ (Tercüme –1973), c.I, s.486 (3/532), s.548.

41 Meselâ bk. Abdülkādir b. Ebi'l-Vefâ el-Kuraşî,s. 373; Taşköprü-zâde Ahmed Efendi, *Mevzûâtu'l-Ulûm*, çev., Kemâleddîn Mehmed Efendi, Dersaâdet, İkdâm Matbaası, 1313, c.I, s.747.

42 Sipehsâlâr, ss.148–9.

43 Sipehsâlâr, (Tercüme – Bahârî),ss. 201–03/(Tercüme – Yazıcı), s.145.

44 Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, haz. .M. Akkuş– A. Yılmaz, İstanbul 1990 c. I, s.321

45 Taşköprü-zâde, c.I, s.747.

46 Celâl Hümâî, "Mukaddime-i Veled-nâme", *Veled-nâme. Mesnevî-i Veledî*, Tahran, 1355/1936, ss.7–8; Uzluk, "Sultan Veled[']in Hayat ve Eserleri", 18. Burhâneddîn Tirmizî, Sultânu'l-Ulema'nın (1152– 1231) Belh'de iken mürîdi idi. Onu aramak üzere Konya'ya geldiğinde o Hakk'a kavuşmuş olduğu için, onun yerine oturmuş olan oğlu Mevlânâ'yı bulmuş, onda eksik olduğunu gördüğü bâtınî ilimleri öğretmeyi teklîf etmiş ve vefât edeceği târihe kadar onun tasavvufî terbiyesini üstlenmişti. Geniş bilgi için bk. Sultân Veled, *İbtidâ-nâme*, ss. 192–5/ (Tercüme), ss.192–4.

Veled'in ondan faydalanmış olması mümkün görünmektedir. Ancak, *İbtidâ-nâme*'sinde böyle bir rehberlikten bahsetmemesini göz önüne aldığımızda gerçek ma'nâda ilk şeyhinin babası olduğunu söylememiz daha makûldur. O babasına olan hayranlığını "Dünyâya Mevlânâ gibisi gizli-açık gelmemiştir. Mevlâna gibisi, onun benzeri yoktur. O yüce padişah, kutupların kutbuydu; ona bütün sırlar açıktı",[47] "Şeyhim, imâmım, kuvvetim, seyyidim, senedim, mu'temedim, cesedimde rûhun mekânı (cesede rûh neyse bende o, o),[48] bu günümün ve yarınımın zâhiresi, hakîkate ermiş kâmillerin Sultânı (سلطان كمل المحققين), hakîkate ermişler arasında Allah'ın sırrı, mevlâm ve me'vâm (sığınağım) ve babam Celâlu'l-Hakk ve'd-dîn"[49] gibi sözleri ile belirtmektedir.

Sultân Veled'in, babasının "Hakk'ın halîfesi, zamanın Cüneyd'i, bizim Çelebi Hüsâmeddînimiz'dir" diye övdüğü[50] Çelebi Hüsâmeddîn İbn Ahî Türk'ü (622/1225- 683/1284)[51] – ki tam adı Hasan İbn Muhammed İbn el-Hasan el-Ma'rûf bi Ahî Türk[52] – vefâtına kadar babasının halîfesi olarak tanınması[53] da gâyet tabiî idi. Zira her şeyden önce bu babasının vasiyetine uymak demekti. Mevlânânın vuslata ereceği hastalığı sırasında, etrafındaki cemâattan birisinin "Mevlânâ'nın halîfeliğine kim yaraşır?" sorusuna, Mevlânâ'nın: "Hakk'ın halîfesi, zamanın Cüneyd'i, bizim Çelebi Hüsâmeddînimiz'dir" diye cevap vermesi üzerine – ki soru da cevap da üç kez tekrâr ediliyor – , "Mevlânâ Bahâeddîn Veled (Sultân Veled) için ne buyurursunuz?" denince, Mevlânâ: "O pehlivandır, vasiyete muhtaç değildir" diye ona olan güvenini tekrarlamış,[54] o da babasının güvenini boşa çıkarmamış, şartların gerektirdiği gibi hareket etmiştir. (Burada belirtmek gerekir ki başta "babanın yerini neden başkasına verdin" diye sitem eden Sütannesi Kirâ Hâtun[55] olmak üzere bundan hoşlanmayanlar olmuştu.) Ancak on yıl sonra Çelebi Hüsâmeddîn ansızın hastalanmış ve her fâni gibi Allah'ın huzûruna gitmişti.[56] Sultân Veled'in, hilâfet makāmına geçtiği zaman, kadın-erkek birçok mürîdi oldu. Eflâkî, Sultân Veled'i "bütün

47 Sultân Veled, *İbtidâ-nâme* , s.255/ (Tercüme), s. 249.

48 Bu tabîrler, Mevlânâ'nın Çelebi Hüsâmeddîn için kullandığı tabîrlerin aynısıdır. Bk. Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, *Mesnevî*, Orijinalinden tıpkıbasım, Konya [Âsâr-ı Atîka Müzeleri Müdiriyeti], 1345/1927, 6b-7a.

49 Eflâkî, c.II, ss.811–3/ (Tercüme –1973), c.II, s.217 (7/24).

50 Eflâkî, c.II,s. 586/ (Tercüme –1973),c. II, s.56 (3/575).

51 Hayatı için bk. Sipehsâlâr, ss.141–8.

52 Bk. Mevlânâ, *Mesnevî*, 7a.

53 Sultân Veled, *İbtidâ-nâme*, s.122/ (Tercüme), s.123. Ayrıca bk. Eflâkî, c.II, ss.785–6/ (Tercüme – 1973), c.II, ss.198–9 (7/2).

54 Eflâkî, c.II, s.586/ (Tercüme –1973), c.II, s.56 (3/575)

55 Uzluk, "Sultan Veled['']in Hayat ve Eserleri", s.28.

56 Sultân Veled, *İbtidâ-nâme*, s.123/ (Tercüme), s.124.

ashâbın, emirlerin, âdâb ehlinin mürebbisi" diye sunar.[57] "Tesirleri" başlığı altında genişçe ele alınacağı üzere, hilâfet makāmına geçtiğinde bütün Anadolu onun halîfeleri ile dolmuştu.[58] Meselâ Malatya'daki halîfesi Mevlânâ Alâeddîn Amaseddîn Amasî (Amasyalı) Çelebi, hem Hüsâmeddîn Çelebi ve hem de Sultân Veled'in inâyetine mazhar olmuş bir halîfe idi. Sipehsâlâr onu, "meliku'l-ârifîn", "fahru'l-muhakkikîn", "kâmil-i hāl ve kāl" gibi cümlelerle över. Erzincan'daki halîfesi Hüsâmu'l-mille ve'd-dîn Hüseyin el-Mevlevî idi. Sultân Veled'in onun hakkında inâyeti çoktu; onu Erzincan'da kendi "kâim-makāmı" yapmış ve kendisine yüksek bir icâzet vermiş idi. Sipehsâlâr'ın *Risâle*'sinde onunla ilgili olarak "Mûsâ gibi Yed-i Beyza,[59] Îsâ gibi ölüleri diriltme gücüne sahip", "rusûm ilimlerinde dünyâda eşi olmayan", "dervişânın hakâik ve dekâiki hususunda sonsuz bir deniz" [60] gibi övgü dolu cümleler bulunmaktadır.

Sultân Veled üzerinde bir "şeyh" kadar etkisi olan birisi daha vardır ki o da oğlu, Ârif Çelebi'dir. Sultân Veled ona "Şeyhu'l-ervâh" diye hitabeder,[61] babasına benzettiği için o ne zaman medreseden içeri girse ikrâm ile ayağa kalkar, kendi mihrabında ona yer verirdi.[62] Bunun, babası Mevlânâ'nın ona duyduğu hayranlık ve sevgiden kaynaklanmakta olduğunu şu sözlerinden anlıyoruz: "Babam o kadar istiğrak âlemine dalmış ve her şeyden elini çekmiş bir kişiyken Ârif'i çok severdi. Ona daima inayet nazarı ile bakardı."[63] Burada, Mevlânâ'nın, Ârif Çelebi için "Ben onda yedi velinin nurunu görüyorum"[64] dediğini hatırlatmak gerekir. Ancak, Sultân Veled'in, oğlu Ârif Çelebi'nin kendi sözlerini değil de babasının sözlerini açıklamasına biraz içerlediğini, onu yine de kendi mürîdi olarak görmek istediğini şu ikazından rahatça çıkarabilirz: çıkarabiliyoruz: "Ârif benim oğlumdur. Onun daima benim sözlerimi okuması, benden bahsetmesi ve benim şiirlerimi açıklaması gerekir? Onun daima Mevlnâ'nın fikirlerinden bahsetmesinin ve onun sözleriyle meşgul olmasının

57 Eflâkî, c.I, s.387 (3/316)/ (Tercüme –1973), c.I, s.374 (3/319).

58 Sultân Veled, *İbtidâ-nâme*, ss.155–8/ (Tercüme), ss.154–8.

59 Hz. Musa'nın mucizeleri arasında olan, kolunu çıkardığı zaman beyaz ışık saçmasına (Bk. A'râf 7/108; Şuarâ 26/33) ve Allah'ın izniyle ölüleri diriltmesine (Bk. Âl-i İmrân 3/49) işâret edilmektedir.

60 Sipehsâlâr, s.154,/(Tercüme –Bahârî), ss.208–9/(Tercüme –Yazıcı), s.150.

61 Eflâkî, c. II, ss.957–8 (8/94)/ (Tercüme –1973), c.II, s.315 (8/93).

62 Eflâkî, c.II, ss.837–8/ (Tercüme –1973), c.II, s.235 (8/15).

63 Eflâkî, c.II, ss.898-9 (Tercüme –1987), c.II, ss.203-4(8/49).

64 Eflâkî,c. II, s.899 (Tercüme –1987),c. II, s.204(8/49).

anlamı nedir? " diye kızdığı bir anda, Ârif Çelebi içeri girer. Sultân Veled ona: "Ârif sen ne zaman benim babam Mevlânâ'yı gördün ve onun sohbetine ulaştın da daima ondan dem vuruyorsun? Ben senin daima benden bahsetmeni istiyorum" der. O: " Bende onun görmeye değer göz yok. Ben onun niteliği olmayan yüceliğini nerede görebilirim. Fakat Mevlânâ inâyet nazarı ile beni görmüştür ve onun onun gözüne bakacak gözü bana vermiştir" deyince Sultân Veled sevinçle onu kucaklar ve en güzel elbisesini ona giydirir.[65]

Şeyhe ihtiyâcını her zaman dile getirmiş olan Sultân Veled'in, hilâfet makāmına geçtiği zaman, kadın-erkek birçok mürîdi oldu. Eflâkî, Sultân Veled'i "bütün ashâbın, emirlerin, âdâb ehlinin mürebbisi" diye sunar.[66] "Tesirleri" başlığı altında genişçe ele alınacağı üzere, hilâfet makāmına geçtiğinde bütün Anadolu onun halîfeleri ile dolmuştu.[67] Meselâ Malatya'daki halîfesi Mevlânâ Alâeddîn Amaseddîn Amasî (Amasyalı) Çelebi, hem Hüsâmeddîn Çelebi ve hem de Sultân Veled'in inâyetine mazhar olmuş bir halîfe idi. Sipehsâlâr onu, "meliku'l-ârifîn", "fahru'l-muhakkikîn", "kâmil-i hāl ve kāl" gibi cümlelerle över. Erzincan'daki halîfesi Hüsâmu'l-mille ve'd-dîn Hüseyin el-Mevlevî idi. Sultân Veled'in onun hakkında inâyeti çoktu; onu Erzincan'da kendi "kâim-makāmı" yapmış ve kendisine yüksek bir icâzet vermiş idi. Sipehsâlâr'ın *Risâle*'sinde onunla ilgili olarak "Mûsâ gibi Yed-i Beyza,[68] Îsâ gibi ölüleri diriltme gücüne sahip", "rusûm ilimlerinde dünyâda eşi olmayan", "dervişânın hakâik ve dekâiki hususunda sonsuz bir deniz"[69] gibi övgü dolu cümleler bulunmaktadır.

Sultân Veled'in eserlerine gelince, şöyle sıralamak mümkündür:

1. *Dîvân,*[70]
2. İbtidâ-nâme,[71]
3. Rebâb- nâme,[72]

---

65 Eflâkî, c.II, ss.910-11 (Tercüme –1987), c.II, s.209(8/55).

66 Eflâkî, c.I, s.387 (3/316)/ (Tercüme –1973), c.I, s.374 (3/319).

67 Sultân Veled, *İbtidâ-nâme*,ss.155–8/ (Tercüme), ss.154–8.

68 Hz. Musa'nın mucizeleri arasında olan, kolunu çıkardığı zaman beyaz ışık saçmasına (Bk. A'râf 7/108; Şuarâ 26/33) ve Allah'ın izniyle ölüleri diriltmesine (Bk. Âl-i İmrân 3/49) işâret edilmektedir.

69 Sipehsâlâr, s.154/(Tercüme –Bahârî), ss.208–9/(Tercüme –Yazıcı), s.150.

70 *Divan[-]ı Sultân Veled* , haz. F.N. Uzluk (Uzluk Basımevi, Ankara 1941.

71 *Mesnevî-i Veledî Be Bahr-i Hafîf, Ma'rûf Be Veled-nâme*, haz. Celâl Hümâî, Tahran, 1355/1936; Tercümesi: *İbtidâ-nâme*, çev.,A. Gölpınarlı, Konya, 2001.

72 Eser, Ali Sultânî Feramerzi tarafından neşredilmiştir (Mc Gill University- Dânişgâh-ı Tahran, Müessese-i Mütalaât-i İslâmî, Tahran 1980). Hakkı Eroğlu tarafından 1945 tamâmlanmış Osmanlıca bir *Rebâb-nâme* tercümesi, müsvedde hâlde SÜSAM Uzluk arşivinde (demirbaş no: Y99).

4. İntihânâme,[73]
5. *Maârif* (Hakkında detaylı bilgi verilecek olan eseri)
6. Manzûme-i Sıyâmiyye,[74]
7. Manzûm en-Nâfi' Fi'l-Furû'[75]

Bunların dışında, Türkiye kütüphaneleri kataloglarında Sultân Veled'e isnâd edilen ama Mevlevî kaynaklarında geçmeyen ve ona ait olmayan veya aidiyeti kesin olmayan şu eserler de mevcuttur: *Hâşiye 'Ala Şerh-i İsagoci* (Kataloglarda "Yazma, Atıf Efendi, Atıf Efendi 2805, ty, yy, vr.575-581" şeklinde yer almasına rağmen, bulunamadı), *Der Ma'rifet-i Âfâk-ı Enfüs. Sultân Veled* (Millî Kütüphane, 06 Ceb 618/1), *Risâle Der Beyân-ı Hikâyet-i Müteferrika* (Yazma, Amasya Beyazıd il Halk Kütüphanesi, 994'de), *Risâle-i İnşâ* (Yazma, Amasya Beyazıd il Halk Kütüphanesi, 1623/2'de), *Eş'âr* (Yazma, Beyâzıd Devlet, Veliyyüddîn Efendi 3601, ty, vr.114-120 ve Yazma, Süleymâniye, Halet Efendi, 238, ty, vr.126-128), *Gazaliyyât* (Yazma, Süleymâniye, Nafız Paşa 939, ty, vr.36-39), *Işk-nâme* (Yazma, Nûruosmâniye, 5008, ty, 1c, vr.91-93).

Sultân Veled'in bütün eserleri Farsça ve, *Maârif* hariç, manzûmdur. *Dîvân, İbtidâ-nâme* ve *Rebâb-nâme* adlı eserlerinin aralarına zaman zaman Türkçe ve Rumca beyitler de serpiştirmiştir.[76] Farsça yazmasının sebebi, Selçuklularda resmî dilin önce Arapça, sonra Farsça olması idi (Sahip Ata Fahrüddîn Ali'den sonra Farsça resmî dil olmuştu).[77] Her hâl ü kârda, onun Türkçe yazmasının, Karamanoğlu Mehmed Bey'in resmî dili Türkçe yapmasından önce olduğunu unutmamak gerekir. Garabeiglou'na göre Sultân Veled hitap ettiği kitlenin çoğunluğunun Türk olması hasebiyle halka ulaşmak, tarîkatını yaymak için onların dilinde yazma ihtiyacı duymuştur.[78] Buna göre, Rumca yazmasının sebebini de "Rumlara ulaşmak" olarak yorumlayabilirz. Ancak Türkçe ve Rumcaya, Farsça ve Arapça kadar hâkim olmadığını kendisi şöyle ifâde etmiş-

73 Önce yalnız bir cildi basılmış olan *İntihâ-nâme*'nin günümüzde tamâmı basılmıştır (392ss, yayınevi: Intisharat-i Rawzanah ISBN: -9646176011). Hakkı Eroğlu tarafından 1942 yılında tamâmlanmış Osmanlıca bir *İntihâ-nâme* tercümesi müsvedde hâlde SÜSAM Uzluk arşivinde (demirbaş no. Y103) bulunmaktadır.

74 A.C. Haksever, *Son Dönem Osmanlı Mevlevilerinden Ahmet Remzi Akyürek*, Ankara 2002, s.96.

75 Bk. Kâtip Çelebi, Mustafâ b. Abdullâh el-Kostantınî er-Rûmî el-Hanefî, *Keşfü'z-Zünûn 'an Esâmii'l-Kütübi ve'l-Fünûn*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1413/1992,c. II, s.1921; Uzluk, "Sultan Veled['Jin Hayat ve Eserleri", s.39..

76 Sultân Veled'in dil özellikleri ile geniş bilgi için bk. Mecdut Mansuroğlu, *Sultân Veled'in Türkçe Manzûmeleri*, İstanbul, 1958, ss.1–2.

77 F.Nafiz Uzluk, "Takriz", *Divan[-]ı Sultân Veled* , I–IIII: III.

78 Garabeiglou , s. 20. Ayrıca bk. Mansuroğlu, *Sultân Veled'in Türkçe Manzûmeleri*, ss.1–2.

tir:

بگذر از گفت ترکی و رومی
چن ازان اصطلاح محرومی
ایک از پارسی و تازی
گو که درهردو خوش همی‌تازی

(Türkçe ve Rumca söylemekten vazgeç; çünkü o terimlerden mahrûmsun. Ama Farsça ve Arapça söyle; çünkü o her ikisinde hoş bir şekilde at koşturmadasın).[79]

Manzûm yazmasının sebebi ise kendisinin şiire atfettiği ma'nâ ile ilgili olsa gerektir. Zîrâ ona göre: "Şâirlerin düşünce ve hayallerden ibaret şiirlerinin aksine, Allah'ın velîlerinin şiiri, tamamıyla tefsîrdir ve Kur'ân'ın sırlarıdır. Çünkü onlar kendilerinden tamamıyla yok olmuşlardır ve Allah ile ayakta durmaktadırlar. Onların hareket ve sükûnları Hakk'tandır" (از حقست).[80] Düşünce bakımından orta hâlli bir mütefekkir olan Sultân Veled, Anadolu'da arûz vezniyle ve klasik nazım şekilleriyle söylenen telkin edici ve eğitici tasavvuf şiirinin temellerini atmış, devrinin Türkçesi'ni zaman zaman bu vazifeyi görecek bir başarıyla kullandığı olmuştur.[81]

Sulltan Veled aslında kitap yazmayı da pek istememiş, yazdıklarını da *Dîvân, İbtidâ-nâme, Rebâb-nâme* ve *Maârif*'te olduğu gibi "dostların ısrârı" üzerine ve "babasına benzemek" için veyâ *İntihâ-nâme*'de olduğu gibi mev'ize ve nasihatla insânlara faydalı olmak için yazmıştır. İnsânlara faydalı olmak ise anlaşılır olmayı gerektirir. "San'atkâr rûhlu bir insân olmaktan ziyâde daima aklı ve mantığı ile hareket eden ve hislerinin tesiri altında kalmayan bir karaktere sahip olan Sultân Veled'den büyük bir edebî eser beklenemez. Onun gayesi, san'at yapmak değil de etrafındakilere bildiklerini öğretmek olduğu için, herkesin anlayacağı bir ifâde şekli kullanmak zorunda idi."[82] Bütün mesnevîlerinde, şiirlerinin aralarına, işlediği konuların özeti olacak şekilde uzun nesir başlıklar (sürhlar) yerleştirmesi, onun asıl gayesinin nazım değil, belli bir konuyu işlemek olduğunu göstermeye yetse gerektir. O, babasının "bedîî tasavvufunu didaktik bir hâle"[83] getirmiştir. Nitekim onun şiirlerinde babasının eser-

79 Sultân Veled, *İbtidâ-nâme*, s.394/ (Tercüme), s.377. (Bu sözlerinin yer aldığı beyitlerin hemen öncesi, yani 8475–8566. beyitler, Türkçe'dir. Ancak bunlar Hümâî neşrinde yer almamaktadır.)

80 Sipehsâlâr, s.71/ (Tercüme – Yazıcı), s.76.

81 Nihat S. Banarlı, "Sultân Veled, ss.1226–1312", *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Fasikül V, MEB, yy, ts, ss.323–25: 323.

82 Djamchid Garabeiglou, *Sultân Valad: Hayatı, Eserleri ve Masnavi-i Valadî'nin Tenkitli Metni*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fars Filolojisi, 1977, 24. Ayrıca bk. E.J.W. Gibb, *A History of Ottoman Poetry*, I, London, 1958, c.I, s.153.

83 Hilmi Ziya Ülken, *Türk Tefekkürü Tarihi*, İstanbul, 1934, c.II, s.253.

lerindeki gibi coşku, heyacan ve sürükleyici anlatım yoktur. [84] Zaten Sultân Veled de babasının öğrettiğinden fazla bir ilmi olmadığını

ولدرا نیست بي علم بي ولایت

[85] جز ان علم ولایت کش پدر داد

mısralarıyla belirtmektedir. Ama şunu da eklemek gerekir ki Sultân Veled babasının eserlerindeki hikâyeleri olduğu gibi tekrâr etmemiş, yeniden yorumlanmış ve bir bakıma halkın daha iyi anlayacağı bir hâle getirmiştir.[86]

Eserlerine geçmeden önce şunu belirtmeliyiz ki babasının *Mesnevî*'sinin kâtiplerinden birisi olan Sultân Veled,[87] beyitleri istinsah ederken her sürhun hâmişine birkaç beyit yazar ve altlarına "Veled" imzasını koyar, bazen de kalbine gelen beyitleri babasına arzettiğinde babası bunları '*Mesnevî*'nin kenarına yazmalarını emir buyururlar imiş. Basılı bütün nüshalarda böyle sonradan ilhak edilmiş beyitler çoktur ve bunların arasından Sultân Veled'in beyitlerini ayırmak mümkün değildir.[88] Sultân Veled ayrıca, *Mesnevî*'nin son cildinde yarım hâlde bulunan üç şehzâde kıssasını tamâmlamak gayesiyle ellidört beyit yazmıştır (Bu beyitler *Mesnevî*'nin asıl nüshasında olmamakla birlikte diğer nüshaların çoğunda vardır.[89]) Bilindiği üzere üç şehzâde kıssasında, üçüncü şehzâdenin kıssası anlatılmadan *Mesnevî* bitmiştir. Hattâ Sultân Veled'in hâtimede söylediklerinden *Mesnevî*'nin, bazılarının iddia ettiği gibi yedi değil, altı ciltte bittiğini ve bundan sonrasını Mevlânâ'nın kendi mensuplarının rûhuna harfsiz ve sessiz olarak söyleyeceğini çıkarmak mümkün olmuştur.[90]

2. Maârif

2.1. Eserin İsmi ve Yazılışı

Sultân Veled'in mensûr olan tek eseridir. Terim olarak, sûfîlerin vehbî bilgilerini ifâde etmek için kullanılan "ma'rifet"'in çoğulu olan "maârif" türü eserlerin,

84 Gölpınarlı, *Mevlevîlik*, s.53;Garabeiglou,s. 25.

85 Eflâkî, c.II, s.815/ (Tercüme –1973),c. II, s.219 (7/26); Gölpınarlı, "Sultân Veled",c. IV, (*Divan*, 10434. beyitten naklen)

86 Krş. M.I. Walley, "Bahā'al-dīn Soltān Walad", *EI*, .III(1898), ss.435–6: 436.

87 Diğerleri Hüsâmeddîn Çelebi ve Osman b. Îsâ el-Alevî idi. Bk. A.Avni Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, I (haz. Selçuk Eraydın – Mustafa Tahralı), İstanbul, 2004, s. 31.

88 Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, c.I, s.31.

89 Meselî bk. Mevlânâ, *Mesnevî-i Manevî*, Mukaddime ve Şerh-i Hâl: B. Firzânfer, Çâphâne-i Rüstemhânî, 1377, ss.1251–3; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi*, İstanbul 1990, ss. 790–3.

90 Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, c.I, ss.42–3, 45.

şeyhin sohbet esnasında, vârid olan vehbî bilgileri anlattığı anda yahut sonradan, zihinde kaldığı hâliyle yazılarak oluşturulduğunu biliyoruz.[91] Aslında, ilhâm yoluyla kalbe gelen ve söylenen sözlere verilen bir ad olan "vâridât"la eş anlamlı sayılır.[92] Ancak Sipehsâlâr'ın, Sultân Veled'in nesri hakkında: "Her ne kadar, mensur olarak söylediği sözler, manzum olarak söylediği ve yine inşa buyurduğu bütün sözler ile mukayese edilemezse de, bunlar keşif sahiplerinin şu kadar makāmının anahtarıdır",[93] şeklindeki değerlendirmelerine ve "Sultân Veled, bu eserini dedesi Sultânu'l-Ulemâ Bahâeddîn Veled'in *Maârif*'ine ve babasının *Fîhi Mâ Fîh*'ine benzeterek mensûr olarak yazmıştır" diyenlere,[94] kulak verirsek – ki bunlar arasında *Maârif* türü eserlerin tanımından haberdâr olan Gölpınarlı da bulunmaktadır – "*Maârif*"'in Sultân Veled'in kendi kaleminden çıktığını kabul etmemiz gerekir. Eserin adının bazı nüshalarda, *Maârif* olarak değil de *Nesr-i Sultân Veled* şeklinde geçmesi[95] de bunu te'yîd eder mahiyettedir. O dönemde, ünlü sûfîlerin sözlerinin *Maârif* adı altındaki kitaplarda toplanması adetinin yaygın olduğunu, dedesi Sultânu'l-Ulemâ Bahâeddîn Veled, Burhâneddîn Muhakkık Tirmîzî ve Şems'e de bu adda bir eser izâfe edilmesinden anlamak mümkündür. (Ancak Şems'e isnâd edilenin yaygın adı *Makālât*'tır).[96]

2.2. Nüshaları

Elyazmalarının bulunduğu yerlerden bazıları şunlardır:

1. Millî Kütüphâne 06 Ceb 3: 190x125-163x93 mm ebadlarında, 103 varak, her varakta 23 satır, talik yazı, filigranlı kâğıt, krem rengi, yeşil bez kaplı mukavva cilt, müzehheb mihrabiye, "fasl" sözcükleri, âyet ve hadîsler kırmızı mürekkeple yazılmış. Konya'da Rıdvan Efendi tarafından istinsâh edilmiştir. Son varakta Bâkî'nin bir gazeli vardır.

2. Manisa İl Halk Kütüphanesi, 45 Hk 1163 (*Kitâbu'l-Maârif*): 175x135-

91 Bk. Abdülbâki Gölpınarlı, *Tasavvuf'tan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri* (buradan sonra *Deyimler ve Atasözleri*), İstanbul, 1977, s.220; Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara 1997, s.479.

92 Gölpınarlı, *Deyimler ve Atasözleri*, s.348.

93 Sipehsâlâr, s.150/ (Tercüme –Yazıcı), s.146.

94 Gölpınarlı, *Mevlevîlik*, s.51; Garabeiglou, s.18; Hüseyin Ayan, "Sultân Veled'in Maârif'inden Hareketle Mevlânâ", *III. Uluslar arası Mevlânâ Kongresi, 5–6 Mayıs 2003, Bildiriler*, Konya 2004, ss.73–8:: 73, 75; vb.

95 Meselâ bk. *Maârif*, 104b (Lİ).

96 Bk. Anbarcıoğlu, "Önsöz", XLII (Yücel Tankaya, *Makalât-ı Şems-i Tebrizî*, DTCF Fars Dili ve Edebiyatı, Doktora tezi, Ankara, 1972 'den naklen).

120x95mm ebadlarında, 155 varak, her varakta 15 satır, talik yazı, salbek şemseli, köşebentli, zencirekli, sırtı vişne rengi meşin, deffeleri siyah meşin kaplı mukavva cilt, söz başları, konu başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

3. Manisa İl Halk Kütüphanesi, 45 Hk 1164 (*Kitâbu'l-Maârif*): 190x140-150x100mm ebadlarında, 79 varak, her varakta 19 satır, talik yazı, abâdî kâğıt kaplı, mukavva ciltlidir.

Ayrıca Süleymâniye, Esad Efendi, 1724; MMA, 2143(İhtisâs)/ 1651 (Ferit Uğur); Konya İl Halk Ktp., Mevlânâ Kitaplığı, no. 3354 ve 3356; vb. yerlerde de bulunmaktadır.

Maârif, İran'da ilk def'a *Fîhi Mâ Fîh*'in ikinci cildi olarak (1333)[97] ve ikinci defa 1347/1408'dee ve daha sonra 1377/1419'de Tahran'da Necîb Mâyil Herevî'nin Mevlevîler, eserleri ve Sultân Veled hakkındaki 24 sahifelik bir mukaddimesiyle birlikte basılmıştır (351 ss).

2.3. Şerh ve Tercümeleri

a. Kitâbu'l-Hikemiyye: (Kürkçübaşı-zâde Ali Efendi – Müezzin Kefevî, *Kitâbu'l-Hikemiyye Fî Ma'rifeti'n-Nefsiyye* , Yazma, 1179h./1765m, Millî Kütüphane, 06 Mk. Yz.A.8327/1, 1996/2–347),[98] 1996/2-347, Yazma 1179h./1765m. Fizîkî tanım: Şemseli, Zencirekli, Köşebentli, miklepli, siyah meşin cilt içinde, harf-filigran kâğıtlı,[99] 100 varak (1b-100a); 210x150mm – 170x90mm, yaldızlı çerçeve içerisinde nesih-ta'lîk yazıyla yazılmıştır. Kapak sayfasında "Şeyh Ahmed Ârif el-Mevlevî" mührü ve hemen altında "kendi mâlıdır" notu vardır. Daha altta "Vakf-ı Mevlevîhâne-i Üsküdâr an cânib-i Şeyh Sâcid [?] Hâfız Ahmed Ârif el-Mevlevî. 284 " ve "Millî Kütüphâne", son (100a) varakta "Ebu Muhammed Sâ'î"; 11b, 25b, 56b ve 91b'de, "Vakf-ı Mevlevîhâne-i Üsküdâr, 1299 [1881]" mühürleri; 1b, 29b ve 67b'de ise sadece "Vakf" yazısı bulunmaktadır. Eserde, tanımlar içeren cümleler, âyet ve hadislerin en azından başlangıçları ve Şeyh-i Ekber'den alıntıların altları

97 Anbarcıoğlu, "Önsöz", XLI.

98 Aynı cilt içerisindeki diğer eserler şunlardır: Kemâlpaşa-zâde'nin *Risâle-i Rûh*'u (100a-101a) ve *Kasîde-i Bürde* (101b-125b).

99 Bu el yazması hiçbir yazma kataloğunda geçmediğinden fizikî tanım, bize aittir. Tanımda yardımcı olan Millî Kütüphâne, İbn Sina Okuma salonu görevlisi M.Akif Aytaç'a teşekkür ediyorum.

veyâ üstlerinde kırmızı çizgi vardır. Kelimelerin altına düşülen bazı notlar ve virgüller de kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Varak 4a-4b'de tercüme târihinin belli olmadığı bizzat Şârih ve mübeyyiz (temize çeken) tarafından kaydedilmiştir. Şerh ve tebyîz târihi ise 1179h./1765m.dir.[100]

Şimdiye kadar hiçbir ilim adamının dikkatini çekmemiş olan bu mütevâzi *Maârif* tercüme ve şerhinin adı, kitabın tâcında (1b'de) *Kitâbu'l-Hikemiyye Fî Ma'rifeti'n-Nefsiyye. Tercüme-i Kitâbi'l-Maârif li's-Sultân Veled*[101]; vr.100a'da: *Kitâbu'l-Hikemiyye*; vr.4a ve vr.99b sadece *Hikemiyye* olarak verilmektedir. Biz bunlardan "*Kitâbu'l-Hikemiyye*"yi kullanmayı tercik ettik. Burada belirtmek gerekir ki bu isimler mütercim tarafından değil, şerh ve hâşiyelerle temize çeken tarafından verilmiştir. (Şârih ve mübeyyizin künyesinde, aşağıda geleceği üzere "Ebu'l-Hikemî" vardır). Tercüme kısmı vr.4a'da belirtildiği hâliyle "erbâb-ı tasavvufdan Ali Efendi nâm bir merd-i güzîn"e (aynı tercümeden dört fasıl içeren Süleymâniye, Reşid Efendi, no 353, vr.31a'da: Kürkçübaşı-zâde Ali Efendi'ye) aittir. Eserin giriş kısmında, tercümenin müsveddesinin, "Tarîk-i Halvetiyye-i Şemsiyye-i Nûriyye'den Makrahûriye (Makriköy[102]) karyesinde imâm olan Ahmed Efendi (ö.1197/1782–3)[103] vâsıtasıyla aynı kola mensûb bir derviş olan Ebu'l-Hikemî Mehmed Sâlih es-Sâ'î eş-Şehîr bi Müezzin Kefevî[104] İbn Mustafâ Efendi'nin[105] eline geçtiği ve onun da "bazı mahallerine râbıta içün ceyb-i fakîrden birkaç kelâm munzamm" (bazı yerlerine kendi bilgi hazinesinden birkaç kelâm ilâve) ederek temize çektiği, bilâhere bazı tasavvuf ehlinin onayını alıdığı zikredilmektedir.[106] Aslında bu sözler insânı, sadece bazı sayfaların kenarlarındaki hâşiyelerin ona ait olduğu yönünde bir kanıya vardırıyorsa da, varak 98b'de "Ey ihvân-ı safâ, işbu te'lîfümüzde bu mahalle geldükde hitâm bulub yani hitâmuhu misk olmak zu'miyle kelâmu hâtemi'l-evliyâ ve

100 Bk. *Kitâbu'l-Hikemiyye*, 4b, 100a.

101 "Li Sultân Veled" denmeliydi ama yazma'da yukarıdaki gibi ifâde edilmişti.

102 Bk. M.Z. Şükrî Tabîb-zâde, "Derûn-i İstanbul'daki Hânikâhların Silsile-i Meşâyihidir" (haz. Şinasi Akbatu), *İslâm Medeniyeti Mecmuası*, V-I [Ocak 1981/ Rebiü'l-evvel 1401], ss.81–103:87. Makriköy, Çatalca müstakil sancağının kazası idi. (Çatalca bugün, İstanbul-Bakırköy'de). Bk. Nuri Akbayar, *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*, İstanbul, 2001, s.112.

103 Draman Tekkesi'nde Şeyh Mehmed Sâlih es-Sahvî es-Sânî (ö.1187/1773)'den sonraki şeyh (Tabîb-zâde, 87; Ayvansarayî Hüseyin Efendi –Alî Sâtı' Efendi – Süleymân Besim Efendi, *Hadîkatü'l-Cevâmi' (İstanbul Camileri ve Diğer Dînî Sivil Mîmârî Yapılar)*, haz. A.N. Galitekin, İstanbul 2001, s.167) Halvetiyye-i Şemsiyye-i Nûriyye'nin onbirinci halîfesi (*Kitâbu'l-Hikemiyye*, 99a sonu).

104 Bk. *Kitâbu'l-Hikemiyye*, 4a-b, 100a.

105 Bk. *Kitâbu'l-Hikemiyye*, 100a.

106 ".... bazı hullân-ı safâya işâ'at olındıkda "münâsibdir" dediler: *Kitâbu'l-Hikemiyye*, 4a.

hadîsü hâtemi'l-enbiyâ sallallâhu aleyhi ve selem ile hitâm olunub ve *Fusûs*'dan birkaç kelime tahrîr olındı ki Fass-ı Îsâ ile munfass ola" sözlerini dikkate aldığımızda, hâşiyelerle birlikte şerhlerin de ona ait olduğu ortaya çıkmaktadır. Müezzin Kefevî'nin elindeki tercüme kısmı kadar şerh yapmasına rağmen ".....ceyb-i fakîrden birkaç kelâm munzamm eylemek tasmîmiyle..." demesi, tasavvuf erbâbında genel olarak bulunan "mahviyet" sıfatının bir göstergesinden başka bir şey olmasa gerektir. Bu duruma göre, eserin varak 1b'den 4b ortasına kadar olan varaklar, bazı varakların kenârlarında bulunan notlar (hâşiyeler), şerhler (50 varağı aşkın) ve "sonsöz" diyebileceğimiz 98b (9.satırdan itibâren)-100a Müezzin Kefevî'ye aittir.

Eser, Eski Anadolu (Türkiye) Türkçesi stilinde yazılmış olup[107] aralarda çok sayıda Farsça ve Arapça beyitler yer almaktadır. Bilindiği üzere Eski Anadolu (Türkiye) Türkçesi, veyâ diğer adıyla, Eski Osmanlıca, XIII–XV. asırlar arasında kullanılan Türkiye Türkçesi'dir.[108] Eserde, âyet, hadîs ve kelâm-ı kibârlar Arapça'larıyla verilmiştir. Âyetlerin imlâsında zaman zaman hatâlara rastlanmakta, hattâ bir yerde de Kur'ân'da anlatılmayan bir olayın "Kur'ân'da buyruldu ki" diye verildiği dikkat çekmektedir.[109] Eserin sonlara doğru âyetler harekeli olarak verilmiştir. Farsça beyitlerin büyük bir çoğunluğunun ma'nâsı verilmeksizin bolca yer ayırdığı eserde Arapça ve sonlara doğru (67a ve 69a) Türkçe beyitler de yer almıştır. Eserde kullanılan hadîslerin büyük kısmı muteber hadîs kitaplarında yer alan hadîslerdir; ancak hadîslerin lafzen rivâyetine pek riâyet edilmemiştir. Aslında bu tavır bütün sûfîlere mahsûs bir tavırdır.[110]

Mütercim hakkında "erbâb-ı tasavvuftan"[111] oluşu dışında maalesef fazla bir bilgiye ulaşamadık. Ancak *Silsiletü'n-Nûr*[112] adlı Halvetiyye ve Nakşibendiyye meşayihleri hakkında kısa bilgiler içeren eserin, Halvetiyye ile ilgili manzûm bölümünün müelliflerinden (diğeri: Mehmed Kayyım-zâde) ve

107 Türkiye Türkçesi'nin umûmî gelişmesi konusunda kısa bilgiler için bk..Faruk K. Timurtaş, *Osmanlıca Grameri. Eski Yazı ve İmla – Arapça – Farsça – Eski Anadolu Türkçesi – Aruz*, İstanbul 1964, ss.319–20.

108 Timurtaş, *Osmanlıca Grameri*, s.319.

109 "Bu vecihden Kur'ân'da beyân buyruldı ki: "Filan peyğāmberin toksan tokuz hâtûnı var iken birâderinün (bir Ûribâ'nun: HME, 2443, 32a) bir hâtûnunı dahī almak kasdıyla anı ceng [ü] savaşa ta'yîn eyledi": Reşid Efendi Nüshası, 41a.

110 Bk. Ahmet Yıldırım, Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadîslerdeki Dayanakları, Ankara 2000, ss.36–40.

111 Bk. *Kitâbu'l-Hikemiyye*, 4a.

112 Süleymaniye, Lala İsmail, no.153, 20vv, tarihi: Halvetiyye silsilesi (1b-14b): 1169 (1755), Nakşbendiyye silsilesi (15a-20b): 1190 (1776).

bunu Şeyhi Seyyid Nûreddîn'i (ö.1160/1747) anlatmak için yazdıklarını söyleyen Kürkçübaşı- zâde Ali Efendi ile aynı kişiyse, "XVIII. Asırda, hatta Şârih'le aynı yıllarda, yaşamış bir Halvetiyye-i Sünbüliyye mensûbudur", diyebiliriz. Ancak bu durumda Şârih'in bunu neden bilmediğini açıklamakta güçlük çekeriz. Müezzin Kefevî hakkında, kendi verdiği bilgilerin dışına çıkamadığımızı belirtmiştik. Bu bilgilere göre, İstanbul'da Mustafâ Efendi isimli bir zâtın oğlu ve Halvetiyye-i Şemsiyye-i Nûriyye'nin onuncu halîfesi Mehmed Sâlih es-Sahvî'nin (ö.1173/1759)[113] mürîdidir.[114] Şârihin, *Kitâbu'l-Hikemiyye*'nin sonunda zikrettiği silsilesini, verdiği kendisinin verdiği kısa bilgiler ve bizim bulabildiğimiz vefât tarihleriyle birlikte sunmak istiyoruz:

1. Yeden biyedin (vâsıtasız) Hilâfet sırrı Hazret-i Şeyh Bahâuddîn es-Seyyid Yahyâ Şirvânî'nin vefâtından (ö.862/1457)[115] sonra Dede Ömer Rûşenî (ö.892/1486-7)[116] halîfe olmuştur. Bu esnâda Yahyâ Şirvânî'nin oğlu Yûsuf Mahdûm (ö. 890/1485)[117] mürşid-i sânîdir.
2. Muhammed Rukiyye,[118]
3. Şâh Kubâd eş-Şirvânî (ö. 903/1497-8),[119]
4. Abdulmecîd Şirvânî, [120]

113 Bülbülci-zâde Şeyh Abdülkerîm Fethî'nin halîfesi Şeyh Îsâ Mahvî'nin (ö.1127/1715) oğlu ve halîfesi (Tabîb-zâde, 87)' nin oğlu ve halîfesi (Halvetiyye-i Şemsiyye-i Nûriyye'nin onuncu halîfesi) olarak Tercüman Yûnus Beg Zâviyesi'nde postnişinlik yaptığı elimizdeki yazmada söylenmektedir. (Bk. *Kitâbu'l-Hikemiyye*, 99a). Zâviyenin adı, diğer kaynaklarda "Draman/Dragman Tekkesi" olarak geçer. Bk. Tabîb-zâde, s.87; Ayvansarayî, s.165. Tekkenin XVIII. Asırdaki durumu için bk. Ramazan Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, İstanbul 2004, ss.198–9.

114 "...dokuzuncı halîfe Îsâ Efendi el-Mahvî (.....) Mahdûm-ı mükerremleri onıncı halîfe Hazret-i Şeyhüm Mehmed Sâlih es-Sahvî...": *Kitâbu'l-Hikemiyye*, 99a. Şârih ve mübeyyiz Mehmed Sâlih es-Sâ'î'nin, Halvetiyye-i Şemsiyye silsilelerinde yer alan Mehmed Sâlih es-Sânî olma ihtimâlini düşündük ama Mehmed Sâlih es-Sânî, Draman Tekkesi şeyhlerinden ve sâ Mahvî'nin dâmâdı Hâfız Mehmed Efendi'nin (ö.1184/1770) oğlu olarak aynı tekkeye şeyh olmuş olanlardandır (Tabîb-zâde, s.87. Ancak nedense *Kitâbu'l-Hikemiyye*'de ikisi de zikredilmemektedirler). Şârih ve mübeyyizimiz ise, kendisinin belirttiği üzere, "İbn Mustafâ Efendi"dir ve "Müezzin Kefevî" diye meşhûrdur. Bk. *Kitâbu'l-Hikemiyye*, 4a-b, 100a).

115 Halvetî tarîkati defterinin başında olan en büyük pîrdir. *Vird-i Settâr* (haz. K. Harîrî-zâde, Matbaa-ı Âmire, 1287h) adlı kitabı bütün halvetî şubelerinde okunmaktadır. Kısa biyografisi için bk. Abdurrahmân Câmî, *Nefehâtü'l-Üns. Evliyâ Menkıbeleri*, Tr- Şerh Lâmiî Çelebi, haz. S. Uludağ – M. Kara, İstanbul, 1995; ss.700-702; Bursalı Mehmed Tâhir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, haz. A.F. Yavuz – İ. Özen, İstanbul, 1972, c.I, ss. 224–5.

116 Câmî, 703; Bursalı, c.I, s.86.

117 Yûsuf Ziyâeddîn Mahdûm. Kısa biyografisi için bkz. Bursalı,c.I, s.225.

118 Muhyiddin Muhammed Şirvânî. Bk. Sâdık Vicdânî, *Tarikatler ve Silsileleri*, haz. İ. Gündüz, İstanbul, 1995, s.250.

119 Biyografisi için bk. M. Cemaleddin Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye Ez Lemezât-ı Ulviye (Yüce velilerin Tatlı Halleri)* , haz. M.S. Tayşî, İstanbul, 1993, s.519.

120 Krş. Harîrî-zâde, c.II, 209a.

5. Kutbu'l-ârifîn Ğavsu'l-vâsılîn Şeyh Şemseddîn Ahmed es-Sîvâsi ez-Zeylevî (ö.100671597),[121]
6. Şeyh Abdülmecîd es-Sîvâsî (ö.1049/1639),[122]
7. Abdülahad en-Nûrî (ö.1061/1650),[123] Şeyhî Efendi'nin dâmâd-ı mükerremleri olub Mehmed Ağa Zâviyesi'ne posta ilkā buyururlar.
8. Abdülkerîm el-Fethî Bülbülcizâde (ö. 1106/1694-5),[124] likülli müştehîr olub Yeni Nişancı Zâviyesi'nde postnişîn olmuşdur.
9. Îsâ Efendi el-Mahvî (ö. 1127/1715),[125] Tercümân Yûnus Beg Zâviyesi'nde[126] postnişîn olub Dimeşk eş-Şâm'da Salihiyye'de Şeyh-i Ekber Hazretleri'nin kurbunda medfûnlardır.[127]
10. Mehmed Sālih es-Sahvî, zâviye-i merkūmda pederleri [Îsâ Efendi el-Mahvî] yerine halîfe olub ba'dehu medfûn olmuşlardır.
11. Makrahūriye imâmı Şeyh Ahmed Efendi (ki iş bu kitâbın [*Kitâbu'l-Hikemiyye*'nin] ihyâsına bâis ve bâdi olmuştur.[128]

"Sivâsiyye" de denilen ve Şeyh Abdülehad en-Nûrî Efendi'ye nisbet edilen Halvetîliğin Şemsiyye-i Nûriyye koluna, Sivas ve civârında faaliyet gösteren Şemsiyye kolunun İstanbul'da yayılmasını gerçekleştirmiş olduğu için tarîkatın farklı bir şu'besi gözüyle bakılırsa da "Şemsiyye'nin İstanbul'daki temsilciliği" olarak nitelemek daha doğru olur.[129] Abdülehad en-Nûrî, silsilede kendisinden önceki iki şeyh olan Şemseddîn Ahmed es-Sîvâsi ve Abdülmecîd es-Sîvâsî ile birlikte, Kadızâde-Sivâsî[130] tartışmalarında dervişler tarafını temsîl edenlerden olmasıyla tanınır.[131]

---

121 Biyografisi için bkz. Bursalı, c.I, ss.205–7.

122 Biyografisi için bk. Bursalı, c.I, s.50.

123 Biyografisi için bk. Bursalı, c.I, ss.51–2.

124 Bk. Muslu, s.198.

125 Biyografisi için bk. Bursalı, c.I, s.133.

126 Zâviyenin adı, diğer kaynaklarda "Draman/Dragman Tekkesi" olarak geçer. Bk. Tabîb-zâde, s.87; Ayvansarayî, s.165.

127 Hakkında bilgi için bk. Muslu, ss.194–6.

128 Bk. Kitâbu'l-Hikemiyye, 98b–99a.

129 Sivâsiyye ve Şeyh Abdülehad En-Nûrî Efendi hakkında geniş bilgi için bk. Türer, *Osmanlılarda Tasavvufi Hayat*, ss.93-100. Halvetiyye-i şemsiye ve şubeleri için bk. Sâdık Vicdânî, *Tomar-ı Turuk-ı Aliyyeden Halvetiyye Silsile-nâmesi*, İstanbul 1338–1341, ss.114-18.

130 17. asırda, Abdülmecid Sivâsî Efendi ve Kadızade Mehmet Efendi arasındaki Besüs savaşı halini alan tasavvuf tartışmalarına verilen isim. Geniş bilgi için bk. İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara, 1983, ss.354–66; Katib Çelebi, *Mizanü'l-Hak fi İhtiyari'l-Ehakk*, s.1286, (Ali Rıza Efendi Matbaası, 2. baskı,) ss.120-3./İstanbul, 1993, s.107.

131 Bk. Mustafa Kara, *Türk Tasavvuf Tarihi*, İstanbul 2005, s.76.

Müezzin Kefevî'nin tasavvuf anlayışı "tarîkinden" ayrı düşünülemeyeceği ve tarîkatını incelemenin yeri burası olmadığı için biz, *Kitâbu'l-Hikemiyye*'nin şerh kısmında ele alınan belli başlı konulara değinmekle yetineceğiz. Yapılan şerh, "velûd yazarlar" devri olan XII/XVIII. asırda[132] yaşamış bir dervişin bilgi dağarcığının ne kadar geniş olduğunu gösterir niteliktedir.

100 varakdan oluşan eser "Sultân Veled Hazretleri'nin *Maârif* nâm kitâb-ı Fârisî meâbların Türkî lisâna tercümesi"[133] diye sunulmakta ise de *Maârif*ten sadece oniki fasıl içermektedir (elimizdeki *Maârif* nüshası elli beş fasıldan oluşmaktadır) ve sadece tercüme değil, yukarıda belirtildiği üzere aynı zamanda mübeyyiz tarafından yapılmış şerhleri de içermektedir. Süleymâniye, Reşid Efendi, no 353, vr. 31a-43a'daki bir elyazması da Kürkçübaşı-zâde Ali Efendi tercümesinden dört fasıldır. Bu nüshanın içerisinde *Kitâbu'l-Hikemiyye*'de büyük bir kısmı bulunmayan 2. faslın tamâmı, hiç bulunmayan 4., 29. (Anbarcıoğlu'nda 30.) ve 42. (Anbarcıoğlu'nda 46.) fasıllar mevcuttur. (Son üç fasıl, ufak bazı farklarla Süleymâniye, Hacı Mahmûd Efendi, 2443, vr. 29a-34b'de de yer almaktadır.) Böylece elimizdeki tercüme edilmiş fasl sayısı on altıya yükselmiş olmaktadır. Bu nüshalar ile *Kitâbu'l-Hikemiyye*'deki mütercimin aynı olduğunu, risâle'nin başladığı varakda (31a.), tercüme eden zâtın isminin "Kürkçübaşı-zâde Ali Efendi" olduğunun söylenmesi ve ikinci fasldan bir bölümün her ikisinde de aynen bulunmasından anlıyoruz. Bütün bunlardan anlaşılan şudur: Kürkçübaşı-zâde Ali Efendi muhtemelen *Maârif*in bütününü tercüme etmişti; ama elden ele gezerken tercümenin büyük bir kısmı kayboldu. Kullandığımız *Maârif* nüshalarıyla[134] karşılaştırdığımızda, fasıllar birbirlerine karışmıştır. Bu, kısmen bir faslı tercüme ederken öbür fasla geçen mütercimden, kısmen de eserin elden ele dolaşması esnasında varakların karışmasından kaynaklanmış görünmektedir. Şöyle ki:

i. MMA'den aldığımız nüsha ve Anbarcıoğlu'nun tercümesi ile karşılaştırdığımızda, İkinci Fasl'ın başlangıcını verdikten sonra, mütercim, Beşinci Fasl'ın bu bölümü te'yîd ettiğinden söz edip İkinci Faslı bırakarak tamâmen Beşinci Fasl'ın tercümesini vermekte (8a-13b), sonra hiç be-

132 Kara, Türk Tasavvuf Tarihi, s.30.

133 Bk. *Kitâbu'l-Hikemiyye*, 4a. Ayrıca bk. 1b.

134 Yazma, MMA, İhtisâs 5428, Cumâda'l-Âhira 788 (1386)'de Mahmûd b. Haci Sevih Beg el-Hâcı Terhânî'nin yazmış olduğu, Üsküdar Selimağa Kütübhanesinde 567 numarada kayıtlı nüshadan "Ahmed Remzi el- Mevlevi b. eş-Şeyh es-Seyyid Süleymân Atâullâh el-Mev[lev]î b. eş-Şeyh es-Seyyid Süleymân er-Râmî el-Mevlevî" [Ahmed Remzi Akyürek, ö.1944] tarafından 18 Cumâda'l-Ûlâ 1350 (1931) târihinde istinsâh edilmiştir. Çok eski bir nüshadan istinsah edilmiş ve son taraflarına doğru âyet, hadîs ve kelâm-ı kibârın kırmızı ile yazılmış olduğu kullanışlı bir nüsha olması hasebiyle tercih ettik.

lirtmeden Üçüncü Fasl'ın tercüme-şerhine başlamakta ama onu da bitirmeden (24b), İkinci Fasl'ın sonlarına doğru bir kısımdan ("Tebrîz'deki Alevî" kıssasından itibaren) tercümeye devâm etmektedir (24b-26b). Üçüncü Fasl'ın geri kalanı, 48a-55b'de "Onuncu Fasıl" başlığıyla tercüme edilmiştir. Arada tamâmen atlanmış olan Dördüncü Faslı, Süleymâniye, Reşid Efendi, no 353 de bulduk.

ii. "7.Fasl", Anbarcıoğlu'nda 8. Fasla, "8. Fasl" 9. Fasla, "9.Fasl", 38. Fasla, "10. Fasl", 3. Fasldan daha önce kaldığı bir yerden devâmı olan bir kesite, "11.Fasl", 17. Fasla, "12. Fasl", 55. Fasla tekābül etmektedir. (Üçüncü Bölümde metin verilirken, yeri geldiğinde bu ve benzeri durumlara dipnotlarda dikkat çekilmiştir.)

Vahdet-i Vücûd konusuna sık sık girilen, hattâ son 40 sahifesi tamâmen Vahdet-i Vücûd'la ilgili bazı meselelerin şerhine ayrılan olan eserde Muhyiddîn İbn Arabî'den (ö.638/1240) genelde "Hazret-i Şeyh-i Ekber Nûr-ı Ezher Kibrît-i Ahmer" veyâ "Şeyh-i Ekber Nûr-ı Ezher Kibrît-i Ahmer Hazret/leri" şeklinde, bazen de "Şeyh Muhyiddîn Arabî", "Şeyh-i Ekber" veyâ "Hazret-i Şeyh" şeklinde bahsedilmiş, sıkça *el-Futûhâtü'l-Mekkiyye*'sine ve *Fusûsu'l-Hikem* şerhlerine başvurulmuştur. Başvurulan *Fusûs* şârihleri Abdî Efendi,(Abdullah Bosnavî, ö.1054/1644),[135] Sadreddîn Konevî, Müeyyedüddîn Cendî (ö.690/1291), Molla Câmi (ö.898/1492)'dir. Eserde zaman zaman Ebu Abdirrahmân Sülemî (ö.412/1021), Abdülkerîm Kuşeyrî (ö.465/1072), İmâm Gazzâlî (ö. 505/1111), Necmüddîn Kübrâ gibi büyük mutasavvıflar ve müfessirlerden Fahreddîn er-Râzî (ö.606/1209) ve Kurtūbî (ö. 671/1273)'den de alıntılar yapılmıştır. Bazı sayfalarda İncil'den Arapça metinler vermiştir. (bkz 78b). *Fusûs* şârihi Abdî Efendi'den insân-ı kâmil ile ilgili uzun bir alıntı yapmakta, hattâ "risâle-i şerîfi bu mahalle tahrîr olındı"[136] demesine bakılırsa, risâlesinin hepsini vermektedir.

Bütün bunlardan çıkarılabilecek sonuç, *Kitâbu'l-Hikemiyye*'nin tercüme kısmının eski ve titiz bir tercüme olması açısından önemli olduğu, şerh kısmının ise, aralarda anlatılan birkaç esâtire rağmen ilmî bir kaynak olarak kütüphânelerimizde yerini alacağıdır. Ancak eserin ilmî değeri hakkında son söz, hiç şüphesiz, ilim câmiası tarafından söylenecektir.

b. Meliha Ülker Anbarcıoğlu tarafından Sultân Veled'in hayâtı ve eserleri

135 Tam adı kitabın hiçbir yerinde zikredilmese de Abdullah Abdî Ibn Muhammed el-Bosnavî'dir. Bosnavî'nin biyografisi için bk. Hayreddin Ziriklî, *el-A'lâm*, Kahire, 1954-1959, c.III, s.236; Ömer Rıza Kehhâle, *el-Mu'cem el-Muellifîn*, Beyrut ty, c.VI, s.81.

136 *Kitâbu'l-Hikemiyye*, 56a–b.

hakkında bir girişle başlayan tercümesi *Maârif* adıyla çeşitli defalar Milli Eğitim Bakanlığı tarafından basılmıştır. (1949, 1966, 1974, 1984).

c. Fransızca tercümesi Eva de Vitray-Meyerovitch (1909–1999) tarafından *Maitre et Disciple. Kitâb el-Ma'ârif* (by Sultân Veled) (*Şeyh ve Mürîdi. Kitâb el-Ma'ârif*) adıyla yapılmıştır (Paris: Sindbad, 1982, 189ss, Series variant: La bibliothèque persane).

d. *Maestro Y Discipulo* (*Şeyh ve Mürîdi*) adıyla İspanyolca'ya çevrilmiştir (2003, 243ss., Editorial: Sufi).

2.4. Eserin Uslûb ve Muhtevası

Maârif, uzunlu-kısalı 55 fasıldan meydana gelir. Fasıllar, genelde sorulan bir sorunun cevabı olarak anlatılan ve belli bir tertip takip etmeyen konular hakkındadır. İrâd edilen âyet ve hadîsler Arapça olarak verilmiştir. "Tekellüf ve san'at düşüncesinden uzak açık bir konuşma dili kullanılmıştır".[137] Kitapta yeri geldikçe كلموا الناس على قدر عقولهم (İnsânlarla akılları ölçüsünce konuşunuz) cümlesi tekrâr edilmektedir. Kitap, Sultân Veled'in tasavvufî fikirleri ve yaşadığı devir hakkında birinci derece kaynak durumundadır.

Sultân Veled'in mesnevîlerde olduğu gibi *Maârif*'inde de *Fîhi Mâ Fîh*'teki coşku ve heyecan yoktur. Babasının dışında Hakîm Senâî (ö.526/1131)[138] ve Feridüddîn Attâr'ın (ö.587/1191)[139] eserleri ile İsrâiliyyât da *Maârif*'e kaynaklık eder. Bilindiği üzere, Senâî'nin *İlâhî-nâme*'si (veyâ *Hadîka*'sı[140]) ile Attâr'ın *Mantıku't-Tayr* ve *Musîbet-nâme*'si Mevlânâ'nın mürîdleri arasında pek rağbet gören eserlerdi. Hattâ Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sini yazmasında en önemli âmil, Çelebi Hüsâmeddîn'in "dostlara yâdigâr kalacak bu kitapların üslûbunda bir manzûm" istemesi olmuştur.[141] Ama Sultân Veled, ilmin kaynağı olarak yine de kendisini görür. Bu hususu şöyle ifâde etmiştir:

عطار روح بود و سنائ دو چشم
ما قبله سنائ و عطار آمدیم

(Attâr rûh idi ve Senâî, gönlün iki gözü. Biz ise Senâî ve Attâr'ın kıblesiyiz). [142]

137 Gölpınarlı, *Mevlevîlik*, ss.51–2.

138 İran edebiyatının büyük şâirlerinden biri olup "Farsça mesnevî tarzının kurucusu ve Attâr ile Mevlânâ'nın mübeşşiridir": Ahmed Ateş, "Senâ'î", *İA*, c.X, ss.476–86.

139 İranlı meşhur şair ve mutasavvıf. Biyografisi için bk. M.N. Şahinoğlu, "Atâr, Ferîdüddîn." *DİA*, c.IV, ss.95-8.

140 Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, İstanbul, 1999, s.118.

141 Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, c.I, s.89.

142 Sultân Veled, *Divan[-]ı Sultân Veled* , haz. F.N. Uzluk, Uzluk Basımevi, Ankara 1941, s.277 (beyit no 5700-1).

Sultân Veled'in, *Maârif*'indeki zühd, velâyet, şeyhlik, semâ, ölüm, Hakk'ın tecellîleri gibi konularda yoğunlaşan sohbetleri, misâl ve metaforlarla süslenmiş, anlaşılması kolaylaştırılmış sohbetlerdir. "İnsânlara akılları ölçüsünce konuşunuz", "Akıllıya bir işâret yeter", "Buradan sonrasını insân beyni almaz" gibi vecizelere bol bol yer verilen sohbetlerde, herkese açık olmayan havâssa mahsûs konularda derinlere inilmemiş, devâmını anlamak ehline bırakılmıştır.

Maârif'e göre, insânın yaratılış gayesi Hakk'ı bilmektir. Bu dünyâda Hakk'ı bilmeyenler, öbür dünyâda her şeyi anladıkları zaman toprak olmayı isteyeceklerdir. Zîrâ eğer toprak olsalardı, üzerlerinde hiç olmazsa nebâtât biter, hayvânlar otlardı. Ancak dikkat etmek gerekir ki Hakk'ı bilmek demek O'nun zâtını değil, sıfat ve tecellîlerini bilmektir. O'nun zâtını bilmek imkânsız olduğundan, zâtı hakkında düşünmek ve kafa yormak boşunadır. Nitekim, bahârın güzelliklerini seyretmek yerine nasıl olduğunu düşünenler boşuna vakit harcadıkları gibi, güzellikleri de kaçırmış olacaklardır. Hakk, âlemin nûru, yani cânıdır. O'nun olmadığı yer yoktur: her şeyi "lâ havle" ile def' edebilirsin ama O'nu ne ile def' edebilirsin ki?! O Süleymân'dan karıncaya dek herşeyde kendi isti'dâdına göre tecellî etmiştir; ama karıncaya olan tecellîsi nerede, Süleymân'a olan tecellîsi nerede!? Ahmed'i yegâne, Ebu Cehîl'i bîgâne kılan da yine kendi isti'dâdlarıdır. Aslında başlangıçta her şey gibi, küfür ve imân da bir idi; Hakk, peygamberler göndererek isti'dâdlarının ortaya çıkmasını sağladı. İlk önceleri "Meleklerin hocası" olan şeytânın şeytânlığı da, kâfirin kâfirliği de böyle ortaya çıkmıştır. İnsân, hakîmlerin dediği gibi "âlem-i asğar" değil, "âlem-i ekber"dir; zira Hakk'ın bütün sıfatları onda tecellî etmiştir. Şeytân, bu nûru tanıyamadığı için ona secde etmemiş, şakîlerden olmuştur. Bilhassa, insân-ı kâmil olarak Hz. Muhammed ve O'nun vârisleri olarak velîler, Hakk'ın en mükemmel tecellîgâhlarıdır. Velîleri tanımak, Hakk'ı tanımaktan daha zordur; çünkü herkes âleme bakıp bir yaratıcı fikrine ulaşabilir ama velîler bu kadar kolay bilinemez. Zîrâ onlar, Hakk'ın kıskançlık kubbeleri altında saklıdırlar; irşâd için görevlendirilen çok az bir kısmı hâriç, onları bilmek mümkün değildir. Kerâmet de bir kimsenin velî olduğuna işâret olamaz. Dahası, kerâmet, bir üstünlük alâmeti değil; zayıflık alâmetidir. Zîrâ Hakk'da yok olan velî, kendi irâdesi ve himmetiyle bir şey yapamaz.

Hakk'a amelden önce ilimle yaklaşmak lâzımdır. Zîrâ bu, daha kalıcı ve daha faydalıdır. Zühd, oruç, zekât gibi ameller insânı Hakk'a yaklaştırır, ama bu "yaklaştırma", "uzak olmanın" da işâretidir. Zîrâ Hakk'la cem' hâlinde, insân ibâdet edemez. Nitekim Peygamberimiz (a.s) istiğrâk hâlinde ibâdete

başlamamıştır. Bu demektir ki ibâdet, fark hâlinde yapılır. Sâdık ârifler, ne kadar "fenâ'"da olurlarsa olsunlar, ibâdet için farka dönerler. Zâten, tamâmen beşerîlikten sıyrılmak şeklinde bir "küllî fenâ'"dan söz etmek mümkün değildir.

İnsânı Hakk'a yaklaştıran vâsıtalardan birisi de semâdır. Semâ'daki müzik, dervişin ilâhî duygularını coşturan bir özelliğe sâhip olduğu için ona harâm değildir; ancak sıradan insânlarda uyandırdığı duygulara göre harâm olabilir.

Hıristiyan keşişlerin yaptığı uzlet, İslâm'da yoktur; bid'attir. Ayrıca, uzun süre aç kalmanın insân üzerinde bazı psikolojik ve fizyolojik te'sirleri vardır ama bunlar, putperestler dahil bütün din sâhipleri için geçerlidir. Meselâ putperest, putuna yemek götürmeden önce günlerce aç kalır ve nihâyet onun önüne gittiğinde, konuştuğunu, dudaklarını oynatıp kendisine bir şey dediğini sanır. Öyleyse, uzletin ve uzun süre aç kalmanın İslâmî açıdan bir önemi yoktur. Mevlevîlikteki 1001 günlük çilenin, tamâmen uzlette değil mutfakta tamâmlanmasının temelinde de bu düşünce yatsa gerektir.

Bütün fikirleri okurken, akılda tutmak gereken bir husus vardır ki o da Sultân Veled'in, cem', fenâ' gibi dakîk ve halkın anlaması zor tasavvufî meselelere geldiğinde "kalem buraya geldi, ucu kırıldı", "Akıllıya bir söz yeter", "Bunun altında birçok sırlar vardır. Fakat söylemeğe izin yoktur" gibi cümlelerle susmayı tercih ettiğidir. Ayrıca, bütün fikirlerinin babası Mevlânâ'nın görüşlerinin daha didaktik ve anlaşılır bir tarzda ifâdesi olduğunu burada tekrar hatırlamak gerekir. Nitekim *Maârif*'te kullanılan hadîs ve klişelerin büyük bir çoğunluğu babasının *Mesnevî* ve *Fîhi Mâ Fîh*'te kullandığı hadîs ve sözlerdir.

Bibliyografya

A. Elyazmaları

Kürkçübaşı-zâde Ali Efendi, *Tercüme-i Fusûl-ı Selâse-i Maârif-i Sultân Veled Kuddise Sırruhu'l-Azîz*, Süleymâniye, Reşid Efendi, no. 353 (31a-43a).

--------, Müezzin Kefevî, *Kitâbu'l-Hikemiyye Fî Ma'rifeti'n-Nefsiyye*, 1179h./1765m, Millî Kütüphane, 06 Mk. Yz.A.8327/1, 1996/2–347.

--------, Mehmed Kayyım-zâde, *Silsiletü'n-Nûr*, Süleymaniye, Lala İsmail, no.153, 20vv, tarihi: Halvetiyye silsilesi (1b-14b): 1169 (1755).

Sultân Veled, Muhammed (Mehmed) Bahâüddîn İbn Mevlânâ Celâleddîn, *Maârif*, MMA, İhtisas 5428, Cumâda'l-Âhira 788 [1386], müstensih: Mahmûd b. Hacı Sevih Beg el-Hacı Terhânî'den Ahmed Remzi el- Mevlevi ibn eş-Şeyh es-Seyyid Süleymân Atâullâh el-Mev[lev]î ibn eş-Şeyh es-Seyyid Süleymân er-Râmî el-Mevlevî" [Ahmed Remzi Akyürek, ö.1944], 18 Cumâda'l-Ûlâ 1350 (1931), 148 vr. (Ancak müstensih sahîfelendirmiştir: 296sh)

---------, *Nesr-i Sultân Veled [Maârif]*, Yazma, Süleymâniye, Lâlâ İsmâîl, 216, istinsâh târihi: Zilhicce 1079 h.[1668-9], müstensih: el-Hâcc Halîl, 104 vr.

---------, *İntihâ-nâme*, MMA, 2124, müstensih: Osman b. Affân el-Mevlevî el-Konevî, Muharrem 758 [1356].

B. Matbû' Kitaplar

Addas, Claude, *Quest for the Red Sulphur. The life of Ibn 'Arabî*, tr. P. Kingsley, Cambridge, 1993.

Akbayar, Nuri, *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*, İstanbul, 2001

Ayvansarayî Hüseyin Efendi –Alî Sâtı' Efendi – Süleymân Besim Efendi, *Hadîkatü'l-Cevâmi' (İstanbul Camileri ve Diğer Dînî Sivil Mîmârî Yapılar)*, haz. A.N. Galitekin, İstanbul, 2001.

Aydemir, Abdullâh, *Tefsirde İsrâiliyyât*, Ankara, 1979.

Ateş, Süleymân, *Cüneyd-i Bağdâd-i : Hayatı, Eserleri, Mektupları*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, ty.

Câmi, Abdurrahmân, *Nefehâtü'l-Üns. Evliyâ Menkıbeleri*, Tr- Şerh Lâmiî Çelebi, haz. S. Uludağ – M. Kara, İstanbul, 1995.

Cebecioğlu, Ethem, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, Ankara, 1997,

Eflâkî, Ahmed, *Menâkibü'l-Ârifîn*, haz. Tahsin Yazıcı, 2c., TTK Basımevi, Ankara, (c.I)1976 – (c.II)1980.

--------, *Ariflerin Menkıbeleri*, Tr. Tahsin Yazıcı, 2c, İstanbul, Hürriyet Yayınları, 1973.

--------, *Ariflerin Menkıbeleri*, Tr. Tahsin Yazıcı, 2c, Geliştirilmiş Yeni Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1986(c.I) – 1987 (c.II).

Fığlalı, E.Ruhi, Çağımızda İtikādî İslâm Mezhepleri, İzmir, 1983.

Garabeiglou, Djamchid, *Sultân Valad: Hayatı, Eserleri ve Masnavi-i Valadî'nin Tenkitli Metni*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fars Filolojisi, 1977.

Gibb, E.J.W., *A History of Ottoman Poetry*, I, London, 1958

Gölpınarlı, Abdülbaki, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul, 1953.

---------, *Mevlevî Adâb ve Erkânı*, İstanbul, 1963.

---------, Tasavvuf'tan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri, İstanbul, 1977.

--------, *Mevlânâ Celâleddîn*, İstanbul, 1999.

Haksever, A.Cahit, Son Dönem Osmanlı Mevlevilerinden Ahmet Remzi Akyürek, Ankara, 2002.

el-Hücvirî, Ebu'l-Hasen Ali b. Osmân el-Cüllâbî, *Keşfü'l-Mahcûb*, ed. V. Jukovski, mukaddime: Kāsım Ensârî, Tahrân, 1374 [1954]

--------, *Keşfü'l-Mahcûb. Hakîkat Bilgisi*, Tr. S. Uludağ, İstanbul, 1982.

İbn el-Arabî, Muhyiddîn, *el-Futûhâtü'l-Mekkiyye*, 14c. (Tahkik: Osman Yahya), Kahire, 1985

--------, *el-Futûhâtü'l-Mekkiyye*, 8 c., takdim: M. Mataracî, 1414/1994, Beyrut.

Kara, Mustafa, *Türk Tasavvuf Tarihi* , İstanbul, 2005.

Kâtip Çelebi, Mustafâ b. Abdullâh el-Kostantınî er-Rûmî el-Hanefî, *Keşfü'z-Zünûn 'an Esâmii'l-Kütübi ve'l-Fünûn*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1413/1992.

Konuk, A. Avni, *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, haz. Mustafa Tahralı–Selçuk Eraydın, İstanbul, 1989.

--------, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, I (haz. Selçuk Eraydın Mustafa Tahralı), İstanbul, 2004.

el-Kuraşî, Abdülkādir b. Ebi'l-Vefâ Muhammed b. Ebi'l-Vefâ, *el-Cevâhiru'l-Muzīetü fi Tabakāti'l-Hanefiyyeh*, Mîr Muhammed Kütüphâne, Karachi, ty.

Mansuroğlu, Mecdut, *Sultân Veled'in Türkçe Manzûmeleri*, İstanbul, 1958

Mevlânâ, Celâleddîn Rumî, *Mesnevî*, Orijinalinden tıpkı basım, Konya [Âsâr-ı Atîka Müzeleri Müdiriyeti], 1345/1927.

--------, *Fîhi Mâ Fîh*, haz. B. Firûzanfer, Tahrân, 1342.

--------, *Fîhi Mâ Fîh*, tr. A.A. Konuk, haz. Selçuk Eraydın, İstanbul, 1994.

Muslu, Ramazan, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf. [18. Yüzyıl] , İstanbul, 2004.

Sâdık Vicdânî, Tomar-ı Turuk-ı Aliyyeden Halvetiyye Silsile-nâmesi, İstanbul, 1338–1341.

Sipehsâlâr, Feridun bin Ahmed, *Risâle-i Ferîdûn b. Ahmed Sipehsâlâr der Ahvâl-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî*, haz. Saîd Nefîsî, Kitâbhâne-i ve Çâphâne-i İkbâl, Tahran, 1325.

--------, Tercüme-i Risâle-i Sipehsâlâr be Menakıb-i Hazret-i Hüdavendigâr, Tr. Midhat Bahârî Hüsâmî, Dersaadet, 1331

Sultân Veled, Mesnevî-i Veledî Be Bahr-i Hafîf, Ma'rûf Be Veled-nâme, haz. Celâl Hümâî, Tahran, 1355/1936.

---------, *Divan[-]ı Sultân Veled,* (haz. F. Nafız Uzluk) Uzluk Basımevi, [Ankara] 1941.

---------, *İbtidâ-nâme,* Tr. A. Gölpınarlı, Konya, 2001.

---------, *Maârif*, ed. Necîb Mâyil Herevî, 1377/1419.

---------, *Maârif*, Tr. M.Ü. Anbarcıoğlu, 3.baskı, Ankara, 1974.

es-Sühreverdî, Abdüllkāhir b. Abdullâh, *Avârifü'l-Maârif,* Beyrut, 1966.

Tarama Sözlüğü, TDK, İstanbul, 1943.

Taşköprü-zâde Ahmed Efendi, *Mevzûâtu'l-Ulûm,* tr. Kemâleddîn Mehmed Efendi, c.I, Dersaâdet, İkdâm Matbaası, 1313,

Timurtaş, Faruk K., Osmanlıca Grameri. Eski Yazı ve İmla – Arapça – Farsça – Eski Anadolu Türkçesi – Aruz, İstanbul, 1964.

Ülken, Hilmi Ziya, *Türk Tefekkürü Tarihi,* İstanbul, 2c., 1934.

Yılmaz, H.Kâmil, Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar, İstanbul 1994.

C. Makale, Ansiklopedi Maddeleri, vs.

Ateş, Ahmed , "Senâ'î", *İA,* X (1993), 476–86.

Banarlı, Nihat S., "Sultân Veled, 1226-1312", *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi,* Fasikül V, MEB, yy, ty, 323–25.

Değirmençay, Veyis, "Sultân Veled. Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri", *Rubailer* (Sultân Veled), Erzurum 1996, 1–26.

Hümâî, Celâl, "Mukaddime-i Velednâme", *Veled-nâme. Mesnevî-i Veledî,* Tahran, 1355/1936, 1–98.

Köprülü, Fuat, "Anadolu Selçukluları Tarihi'nin Yerli Kaynakları-I", *Belleten,* VII[1], sayılar 25–27 (1943), 449–58.

Mansuroğlu, Mecdut, "Anadolu'da Türk Dili ve Edebiyatının İlk Mahsulleri", *İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi,* I (1946-47, İstanbul), 9–17.

Şeker, Mehmet, "Menâkibü'l-Ârifîn'e Göre Anadolu'nun Türk Yurdu Haline Gelişinde Mevlânâ ve Mevlevîliğin Rolü", *III. Uluslararası Mevlânâ Kongresi, 5-6 Mayıs 2003, Bildiriler,* Konya, 2004, 221–32.

Önder, Mehmet, " Mevlânâ'nın Oğlu Sultân Veled'in Eserlerinde Türkçe", *3. Uluslararası Türk Dil Kurultayı, 1996* içinde, Ankara, 1999.

---------, "Mevlevîliğin Sistemleşmesi, Sultân Veled ve Diğer Postnişinler", *Konya'dan Dünyâ'ya Mevlâna ve Mevlevîlik* içinde, Konya, 2002, 131–150.

Tabib-zâde, M.Z. Şükrî, "Derûn-i İstanbul'daki Hânikâhların Silsile-i Meşâyihidir", (haz. Şinasi Akbatu), *İslâm Medeniyeti Mecmuası,* V-I [Ocak 1981/ Rebiü'l-evvel 1401], 81–103.

Tahralı, Mustafa, "Fusûsu'l-Hikem, Şerhi ve Vahdet-i Vücûd ile Alâkalı Bazı Mes'eleler", *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi,* (A.A. Konuk), İstanbul, 1989, I, XXIX–LXIV.

Tatçı, Mustafa, "Dünya ve Türk Edebiyatında Hallâc-ı Mansûr", *Mansûr-nâme* (Niyâzî), İstanbul, 1994.

Uzluk, F. Nafız, "Takriz", *Divan[-]ı Sultân Veled,* Uzluk Basımevi, [Ankara] 1941, I–IIII.

---------, "Sultan Veled[']in Hayat ve Eserleri", *Divan[-]ı Sultân Veled,* 1–98.

Walley, M.I., "Bahā'al-dīn Soltān Walad", *EI,* .III(1898), 435–6.

Yazıcı, Tahsin, "1. baskının Önsözü", *Ariflerin Menkıbeleri* (Tercüme–1986), I, 9–80.

---------, "Çevirmenin Önsözü", *Ariflerin Menkıbeleri* (Tercüme–1987), II, 7–39.